LAUSUNTO

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta (HE 80/2023 vp)

Suomen Lukiolaisten Liitto (SLL) kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

SLL on hyvin huolissaan hallituksen toimista opiskelijoiden toimeentulon heikentämiseksi sekä näiden toimenpiteiden vaikutuksista nuorten terveyteen, jaksamiseen ja oppimiseen. Opiskelijan lainataakan kasvattaminen leikkauksien kompensoimiseksi on vastuutonta, kun opintolainakanta Suomessa on jo lähes 6 miljardia euroa. Valtio ei voi siirtää omaa velkaansa opiskelijoiden maksettavaksi.

Kouluterveyskyselyn (2023) mukaan lukiolaisista joka viides kärsii kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta, ja 43 prosenttia on ollut huolissaan mielialastaan. Matalalla toimeentulolla on tutkitusti yhteys mielenterveyden oireiluun. Hallitusohjelmassa nuorten hyvinvoinnin edistäminen on tunnistettu tärkeäksi kehityskohteeksi ja linjattu erilaisista kehityshankkeista esimerkiksi mielenterveyspalveluihin sekä muihin nuorten arkea tukeviin toimintoihin. SLL suhtautuu kriittisesti opiskelijoiden toimeentulosta säästämiseen, jos ja kun tämän myötä tarve muille etuuksille ja palveluille kasvaa.

Esityksessä todetaan, että jos opintotuki opintolainan kanssa ei riitä päätoimiseen opiskeluun, voi opiskelijan tarve opintojen aikaiseen työssäkäyntiin lisääntyä, mikä taas voi pitkittää opiskeluaikoja. Opiskelijoiden toimeentulon ja päätoimisen opiskelun edellytysten heikentäminen on SLL:n näkemyksen mukaan ristiriidassa hallituksen koulutus- ja osaamistason nostamisen tavoitteiden kanssa. SLL arvioi myös, että työssäkäymisen lisääntyminen voi olla esityksessä kuvattua todennäköisempää yhä useamman opiskelijan kohdalla.

Esityksessä tuodaan esille hallitusohjelmaan kirjattu **opintotuen kokonaisuudistus**. Kokonaisuudistuksen tekeminen on kannatettavaa, mutta sitä ei saa käyttää opiskelijoiden tukikokonaisuuden heikentämiseen entisestään. Uudistuksessa kaikki ikään, asuinpaikkaan ja

huoltajien tuloihin liittyvät rajaukset tulee poistaa, ja huomioida myös oppivelvollisuuden laajentumisen vaikutus toisen asteen opiskelijoihin. Keskeistä on lisäksi opintorahan korottaminen ja lainapainotteisuuden vähentäminen. Pidemmällä aikavälillä opiskelijat tulee saattaa osaksi perusturvaa, jolloin opiskelijoiden saama tuki olisi aidosti sosiaaliturvaa eikä nykyisenkaltainen koulutuspoliittinen ohjausväline. Tuen tulee olla joustavaa elämäntilanteiden muuttuessa, jotta ihminen ei joudu esimerkiksi sairastuessaan taistelemaan toimeentulonsa puolesta.

Esityksen vaikutusarviointia täydennettiin lausuntokierroksen jälkeen, mutta arviointi eri leikkaustoimien, yleisen kustannustason kasvun sekä lainojen korkotason nousemisen yhteisvaikutuksista nuorten ikäluokkaan jäi edelleepuutteelliseksi. Vaikutusarvioinneissa tulisi ottaa taloudellisten vaikutuksien lisäksi huomioon yleisemmin nuorivaikutukset sekä mielenterveysvaikutukset. Kasvavan velkaantumisen vuoksi vaikutuksia olisi syytä arvioida myös sukupolvipoliittisesta näkökulmasta.

SLL pitää tärkeänä, että tehtävistä uudistuksista tiedotetaan opiskelijoita, heidän huoltajiaan sekä oppilaitoksia selkeästi. Korkojen noustua on myös aiheellista tehdä opintolainaa nostaessa selväksi se, millaiset ovat opintolainan todelliset kustannukset ja kuinka kauan lainanmaksussa voi keskimäärin kestää. Nuorilla ei useimmiten ole kokemusta lainaan liittyvistä maksuista ja muista perusasioista, eikä voida olettaa, että jokaisella nuorella on yhtäläinen pääsy luotettavaan informaatioon tai turvallisia aikuisia tukemassa päätöksenteossa.

Opintolainan valtiontakauksen korottaminen

Opintotuen tavoitteena on turvata opiskelijan päätoiminen opiskelu. Opintotuki ei onnistunut ennen kovaa inflaatiota tai kohonneita korkojakaan toteuttamaan pääasiallista tehtäväänsä hyvin. SLL ei pidä vastuullisena muuttaa opintotukea entistäkin lainapainotteisemmaksi korottamalla opintolainan valtiontakauksen määrää. Mahdollisuus aiempaa suurempaan opintolainaan ei korvaa opintorahaan ja asumistukeen kohdistuvia heikennyksiä, etenkään nykyisellä korkotasolla.

Lukuvuonna 2021–2022 lukiolaisista opintovelallisia oli 3836, ja heidän keskimääräinen lainamääränsä oli 6084 euroa (Kelasto). Lukiolaisten osuus opintovelallisista on siis toistaiseksi hyvin

pieni, mutta esityksen nykytilan arvioinnissa olisi aiheellista mainita tästä huolimatta myös lukiolaiset. Nuorten ikäluokkien määrän kääntyessä laskuun 2020-luvun loppupuolella on mahdollista, että lukioverkkoa joudutaan karsimaan. Tällöin yhä useampi lukiolainen joutuu muuttamaan omilleen ja todennäköisesti turvautumaan opintotukeen, eli myös opintolainaan.

Ne lukiolaiset, jotka joutuvat lainaa nostamaan, ovat yleensä kaikista heikoimmassa asemassa taloudellisesti: alle 17-vuotiaskin voi nostaa opintolainaa, jos hänen vanhempiensa tulot ovat alle 64 400 euroa vuodessa. Koulutus ja erityisesti korkeakoulutus periytyy Suomessa voimakkaasti, ja ne perheet, joissa eletään pienituloisina, voivat usein olla juuri niitä, joissa korkeakoulutusta ei nähdä ensisijaisena vaihtoehtona.

SLL kyseenalaistaa, miksi esityksessä ei ole lainkaan otettu kantaa oppivelvollisten velkaantumiseen. Laajennetun oppivelvollisuuden tarkoituksena on taata jokaiselle nuorelle nyky-yhteiskunnassa vaadittava toisen asteen tutkinto. Nuori on kirjaimellisesti velvoitettu opiskelemaan; oppivelvollisen huoltajalle valvontavelvollisuuden rikkomisesta voi koitua sakko. On huolestuttavaa, että valtio vaatii oppivelvollista nuorta velkaantumaan voidakseen opiskella hänelle pakollisen tutkinnon. Toisaalta toisen asteen opiskelijoilla ei myöskään ole oikeutta opintolainahyvitykseen, joka on käytössä korkeakouluista tavoiteajassa valmistuville.

Mikäli lukiolainen nostaisi esityksen mukaan korotettua opintolainaa opintojensa alusta lähtien yhdeksältä kuukaudelta kolmen vuoden ajan, joista kaksi hän on alaikäinen, hänellä voisi olla opintojensa lopuksi opintolainaa lähes 15 000 euroa. Mikäli tämän jälkeen ylioppilas lähtee opiskelemaan viisivuotista korkeakoulututkintoa ja edelleen nostaa lainaa yhdeksänä kuukautena vuodessa, hänellä voisi olla yhteenlaskettuna yli 50 000 euroa lainaa opintojensa päättyessä.

Lukiosta ei valmistuta mihinkään ammattiin, minkä vuoksi ylioppilaan lainanmaksukyky on erityisen heikko lukion jälkeen. Suuren lainamäärän takaisinmaksuun kuluu palkkatasosta riippuen vuosikausia. Pahimmillaan suuri opintolaina voi estää tai vaikeuttaa asunto- tai autolainan hankkimista, yrityksen perustamista tai perheellistymistä. Hallituksen esitys on siis ristiriidassa nuorten ylivelkaantumisen ennaltaehkäisyyn liittyvien hallitusohjelmatavoitteiden kanssa. Velan kanssa eläminen vaikuttaa suoraan nuoren tulevaisuuteen: nuori saattaa pohtia, kannattaako hänen

mennä korkeakouluun kerryttämään lisää velkaa, vai pyrkiä suoraan töihin alalle, jossa koulutusta ei vaadita. Opiskelijalla voi olla haasteita keskittyä opiskeluun täysipäiväisesti, jos velkaantumisen sijaan hän päätyy rahoittamaan opiskelunsa palkkatöillä tai yrittäjyydellä.

Muiden kuin korkeakouluopiskelijoiden opintolainan lukukausikohtaisten nostokertojen lisääminen

SLL pitää esitettyä opintolainan lukukausikohtaisten nostokertojen lisäämistä kahdesta neljään kertaan kannatettavana. Nuoret ovat yliedustettuja maksuvaikeuksia kokevissa ihmisryhmissä. Kun lainan saa nostettua heti lukukauden alussa kokonaisuudessaan, on suuri riski sille, ettei raha riitä koko ajalle, jolle se on tarkoitettu. On hienoa, että hallitus haluaa ehkäistä nuorten tarpeetonta velkaantumista. Ristiriitaista on kuitenkin kasvattaa opiskelijoiden lainataakkaa merkittävästi ja samalla olla huolissaan velkaantumisesta.

Hallituksen esityksessä tuodaan esille se, että oppivelvollisuuden laajentumisen ja oppimateriaalien maksuttomuuden myötä toisen asteen opiskelijoilla ei ole entiseen tapaan yhtä suurta rahantarvetta painottuen juuri lukuvuoden alkuun. SLL huomauttaa kuitenkin, että varsinkin opintojen alussa esimerkiksi muuttamiseen liittyvät kulut voivat painottua lyhyelle aikavälille.

Helsingissä 8.11.2023

Ella Siltanen
Puheenjohtaja

Matti Mannonen
Pääsihteeri

Lisätietoja:
sosiaalipoliittinen asiantuntija Iiris Hynönen, 050 377 7729, iiris.hynonen@lukio.fi